

GIORGIO PETRACCHI
DA SAN PIETROBURGO A MOSCA.
LA DIPLOMAZIA ITALIANA IN RUSSIA, 1861–1941

*(Szentpétervártól Moszkváig.
Az olasz diplomácia Oroszországban, 1861–1941)*

Roma, Bonacci Editore, 1993.

A híres olasz történész, Renzo De Felice által szerkesztett diplomáciatörténeti sorozat újabb értékes kötettel gyarapodott. Giorgio Petracchi, a firenzei egyetem neves professzora írta meg az olasz–orosz diplomáciai kapcsolatok történetét az olasz állam létrejöttétől az 1941. június 22-i olasz hadüzenetig. Petracchi e témáról az elmúlt évtizedben számos részlet tanulmányt publikált, ezek összegzése a kötet.

Bevezetőjében Petracchi hangsúlyozza, hogy Itáliának kevés közvetlen érdekeltsége volt Oroszországban, ezért elsősorban a diplomáciai dokumentumok vallanak a kapcsolatok történetéről.

1861 mindkét ország történetében fontos dátum: Oroszország számára az egységes állam létrejöttének éve, Oroszországban a jobbágyfelszabadítás kezdete. Bár a polgári demokratikus Itália és a félféudális orosz monarchia földrajzilag, politikailag és gazdaságilag egyaránt távol esett egymástól, mégis „Oroszország jelentős szerepet játszott az olaszok mítoszaiban, félelmeiben és reményeiben” – írja a szerző.

A hatalmas olasz és külföldi diplomáciai forrásanyag felhasználásával megírt könyv központi kérdése az olasz diplomácia viszonyulása az orosz modernizációs kísérletekhez, amelyek fő célja – Nagy Pétertől kezdve – az volt, hogy „a nemzetközi szinten elkerülje az elszigetelődés és a katonai vereség rémét”.

Kezdetben az olasz és orosz diplomácia fő találkozási területe a Balkán volt. Moszkva az Oszták–Magyar Monarchia törekvéseinek megakadályozása céljából félretette az európai status quo felbomlásával kapcsolatos aggodalmait, és 1859-ben a „jóindulatú semlegesség” álláspontjára helyezkedett Franciaország és Piemont Ausztria elleni háborújában. Némi késéssel és különösebb lelkesedés nélkül elismerte az Olasz Királyságot. Az elismerés és vele együtt Pepoli márk, az első olasz követ erőfeszítései hiábavalónak tűntek, mert 1863-ban a lengyel válság erőszakos megoldása meglehetősen erős oroszellenes érzelmeket váltott ki Itáliában.

Az olasz diplomácia egészen az 1917-es forradalomig „a biztonság és az egyensúly megteremtése szempontjából előnyben részesítette a többi európai nagyhatalmat”. A század végén ugyanakkor megfigyelhető volt – az Angliával való egyenlő távolságtartás szellemében – egy bizonyos oroszbarátság előretörése Itáliában. Giulio Melegari pétervári olasz nagykövét aktív közreműködésével jött létre az 1909. évi olasz–orosz megállapodás, amely a balkáni olasz érdekek első hivatalos orosz elismerését jelentette.

Habár a bolsevik forradalom erősen befolyásolta Oroszország és a nyugati hatalmak viszonyát, Nitti kormánya már 1920-ban megkísérelte Szovjet-Oroszország elismerését. Nitti és külügyminisztere, Tittoni érdeme, hogy pragmatikusabb politikát kezdeményeztek a „bolsevizmus vitalitásának megismerése céljából”. 1920 áprilisában Oroszországba küldték Giovanni Amadori Virgili olasz diplomatát, akinek 150 oldalas jelentését Petracchi tanulmánya mellékletként közli. Virgili rendkívül érzéketes és kritikus értékelést ad a bolsevizmus létrejöttének okairól, helyzetéről, bel-, kül- és gazdaságpolitikájáról.

1924-ben, az általános európai forradalom kitörésétől való félelem elűtével, Mussolini kormánya, alig néhány nappal Anglia után, elismerte a moszkvai kormányt. A moszkvai olasz nagykövetség a sztálini „vaskorszak” beköszöntéig az orosz politikusok, újságírók és írók valóságos találkozóhelyévé vált, ami lehetőséget adott a diplomatáknak a szovjet helyzet reális felmérésére.

Az olasz fasizmus nem adta fel a sztálinizmus bírálatát, amit Mussolini „politikai szükségszerűségnek” nevezett, mégis mindig nagy érdeklődést tanúsított a szovjetunióbeli történések iránt. Ez az érdeklődés és a német expanzionizmustól való félelem vezetett 1933-ban ahhoz, hogy Itália – a nyugati hatalmak közül elsőként – barátsági és megemlékezési egyezményt kötött a Szovjetunióval. Az egyezmény után a szovjet rendszerrel szemben túlságosan kritikus Cerruti nagykövetet felváltották a lényegesen óvatosabb Attolicóval, valamint az „ideológiai be nem avatkozás” szellemében az olasz propaganda hallgatott a sztálini kollektivizálás szörnyűségeiről, ami egészen odáig ment, hogy betiltották az erre vonatkozó ismeretek közzétételét.

Hitler hatalomra jutása, majd az ideológiai és politikai ellentétek felereősödése Európában negatív hatást gyakorolt az olasz–szovjet kapcsolatokra, és ezek 1938-ban a kereskedelmi kapcsolatok felfüggesztéséhez vezettek. Később Róma magáévá tette Berlin közeledési politikáját Moszkvához, annak is elsősorban a nyugati demokratikus hatalmak elleni orientáltságát. Tartott viszont attól, hogy a német–szovjet együttműködés egy Lengyelország elleni közös akció kiindulópontjává válhat, ezért az olasz diplomácia mozgásterének bővítése céljából Ciano külügyminiszter kezdeményezte a „semlegesek blokkjának” létrehozását. Berlin ellenállása miatt ez a kísérlet meghiúsult. A Finnország elleni szovjet agresszió felélesztette „a bolsevizmus elleni keresztres hadjárat” eszméjét Olaszországban, ami nemcsak szavakban, de olasz önkéntesek és fegyverek Finnországba küldésében is megnyilvánult.

Később azonban Róma – igazodva Berlin ekkor szovjetbarát politikájához – 1940 augusztusában, majd 1941 januárjában megpróbált megállapodásra jutni Moszkvával, elsősorban a balkáni érdekek elhatárolását illetően. E kapcsolatjavítási kísérleteknek vetett véget a Szovjetunió elleni német támadás, amelyet az olasz hadüzenet is követett.

Az érdekesítő könyv, amely a diplomáciatörténet egy kevésbé ismert fejezetéről ad nagyon alapos ismeretést és értékelést, az olasz hadüzenettel zárul. Érdeklődéssel várjuk a kötet második részét, amelyben a szerző folytatja Róma és Moszkva kapcsolatainak történetét.